

բաղարջիւն հնով եւ կամ զՊաւղոսի¹ հացիւն եւ զինեաւ ի նորումս:

Եւ եթէ ասիցէք եթէ ուստի՞ էր նոցա յայնժամ հաց խմորուն յերուսաղէմ, տացուք պատասխանի թէ ի ժամանակէ եւ յանուանէ եւ ի զիմաց: Ի ժամանակէ, զի էր իսկ ի կատարած կոյս մաւտ հասեալ թագաւորութիւն նոցա եւ չգոյր նոցա իշխանութիւն կատարելոյ գտաւնս իւրեանց որպէս երբեմն ուրեմն զհարգուպէտ ըստ իւրեանց հեշտի: Յանուանէ եւ ի զիմաց, զի Հերովդէս եւ Պիղատոս եւ միւս չորրորդապետքն, որ իշխէին յերուսաղէմ եւ ի Հրէաստանի եւ ի Գաղիլիա, որպէս ասէ աւետարանիչն Ղուկաս, ոչ թողոյին նոցա զի կատարեսցեն գտաւնս իւրեանց, որպէս հրամայեալն էր նոցա ոչ պաշտամամբք եւ ոչ զոհիւքն պատարագաց եւ ոչ բաղարջիւն: Եւ Հոռոմք եւ հեթանոսք նժգեհք, որ անդն բնակէին, ոչ ճաշակէին զբաղարջն, քանզի ոչ ընդ հրեայս յայնժամ հաշուէին նոքա²: Զեւթն աւր միայն հրամայեալ էր նոցա ուսել զբաղարջն ի յիշատակ ելիցն յեգիպտական ծառայութենէ: Իսկ մեք որ յեգիպտոսէ մեղացի՝ յերկաթի քուրայէ³ Բրիստոսիւն ապրեցաք յազատութիւն նորոգ կենացն, բնաւ իսկ

ընդէր կարաւտանայցեմք դառնալ անդրէն յանհաւատ բաղարջն հրէից եւ ի ծաղկեալ տիոցն երիտասարդութեան, զոր Բրիստոսիւն ընկալաք, անկանել միւսանդամ ի գազաշտ ծերութիւնն Մովսիսի, զոր ի բացն թողաք: Բանդի եւ ասէ իսկ Պաւղոս առ Գաղատացիս, որ յետ մկրտութեան թուփառեալն էին թէ Ահաւասիկ եւ Պաւղոս ասեմ ձեզ եթէ թլփատիք, Բրիստոս ինչ ձեզ ոչ աւրնէ: Ապա ուրեմն որ միանգամ կերիցէ զբաղարջն եւ պահիցէ զշաբաթապահ կրանսն եւ զայլն եւս կարգաւ մի ըստ միջէ, վրիպեալ գտանիցի ի վաստակոց իւրոց եւ ի հաւատոցն, որ ի Բրիստոս: Եւ այս ցայս վայր շատ իսկ է եւ բաւական:

(Հարմարեալ է)

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՍԵՐԻՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԵՐԵՏՈՒՆԵԱՅ ԵՒ ԻԻՐ ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՀԵՐԱԿՂ

(Հարմարեալ է)

4.

Պատմութեան բաժանումը: — Սերիոս թողուցած է մեզի Պատմագիրք մը միայն, զոր անուանած է «Պատմութիւն ի Հերակղ»:

Գիրքը սկզբնագրին մէջ երեք գլխաւոր բաժանումներ ունեցած է, այն է՝

Նախերգանք՝ «Նախնեաց պատմութիւն»:

Ա. Գիրք կամ Գպրութիւն՝ «Պատմութիւն թագաւորական, վէպք յԱպրուէզն խոսրով» (էջ 35):

Բ. Գիրք կամ Գպրութիւն՝ «Բարձումն Սասանականին եւ մուտ որդւոցն Իսմայէլի յաշխարհս Հայոց» (էջ 104):

Գրքերու այս բաժանումը ոչ միայն նիւթն ինքն իրեն կ'արդարացնէ, այլ եւ կ'երաշխաւորէ Սիմ. Ապարանեցի (Վիպասանութիւն, էջ 113), որ Սերիոս, էջ 104 կ'ենթադրէ Բ. գրքի սկիզբը:

¹ Զարմանալի է որ այստեղ N կը յաւելու յայտնապէս աւելորդ օօ; քօօ (= եւ Պետրոս) բառը (էջ 158 եւ 184), որ L ի բնագրին մէջ չկայ (էջ 283):

² Եւսպէս է ասորին բառական, մինչդեռ L կը հասկնայ եւ կը թարգմանէ da das Volk der Juden verachtet war (էջ 316):

³ Բար-Շուշան կը գործածէ հօս Եօ բառը որ կը նշանակէ նախ furnace, ու այս իմաստով փոխառած է հայերէնի՝ քուրայ, ձեւին տակ (Hübshmann, Arm. Gr., էջ 319), եւ երկրորդաբար terra, provincia, հմմտէ՝ «զի եկն նա ի քուրայ, այս մոլորեցուցիւ», Լ. Ե. Ե. Գլուխ, էջ 121, որ եղծուած է տպագրին մէջ ու եղած «զի եկն նա ի քուրայ», եւ այլն, այս վրիպակը կ'ուղղէ ասորին որ ունի Եօ օգ Եօ (Wright-McLean, The eccl. hist. of Eusebius, էջ 97), փոխառութիւն յոյն չորսին (հմմտէ նաեւ «քուրայիսկոպոս»). բռնիս այս կրկին առումներն անտարակոյս թարգմանիչներու միջեւ շեղումներու պատճառ տուած է, L թարգմանած է von... dem eisernen Feuerofen (էջ 316), իսկ N հասկցած է du pays de fer (էջ 184), եւ պահեցի «քուրայ» բառը:

բնագիրը՝ բառերու եւ նախադասութիւններու իսկ անկմամբ: Նոյնպէս Թովմա Արծրունւոյ քով կան ընդարձակ քաղուածներ Վահագմի Միհրան-վանդակի թղթակցութիւններէն (Թովմ. Արծր. էջ 85—98): Պէտք է խոստովանիլ նաեւ թէ ոչ Ասողիկ եւ ոչ Թովմա հաւատարիմ չեն իրենց յառաջբերութիւններու մէջ, շատ տեղ փոփոխած են ըստ քմաց Սերիոսի բնագիրը:

Ետեւառաջութիւններ: — Սերիոսի Պատմութեան մէջ կան այժմ բազմաթիւ բնագրական սխալ ընթերցումներ, որոնք սակայն չեն հետաքրքրեր զիս այս բովանդակ: Ես պիտի ջանամ այս տեղ մատնանշել թղթերու եւ տողերու տեղափոխութիւններ կամ ետեւառաջութիւններ, որոնք այնպէս կը խանգարեն բնագրի ընթացքը, եւ որոնց չեն անդրադարձած հրատարակիչներն եւ թարգմանիչները: Առաջին անգամ Ս. Մալխասեան ուշադիր եղած էր թղթերու նման ետեւառաջութեանց, եւ առաջարկած էր ինչ ինչ ուղղութիւններ¹: Նոյն կարգի ինչ ինչ խանգարումներու անդրադարձած է նաեւ Յ. Մարկուարտ²: Բայց Սերիոսի մատնանշը շատ աւելի խանգարուած է քան որ այս քննութիւնները մատնանշած են: Կցելով անոնց իմ տեսութիւններս, կը ներկայացնեմ այս տեղ առաջարկութեան ձեւով ուղղութիւններու պատկեր մը: Ինչպէս վերը ակնարկեցինք, միայն ընտիր ձեռագրի հիման վրայ կարելի է վերստուգել անոնց վերջնական ճշգրտութիւնը: Պատմութեան ընթացքը առ այժմ այսպէս միայն ուղիղ կրնայ հասկցուիլ:

Էջ 1, 3 “զառասպելս” հոս ընդհատութիւն կայ նախադասութեան, շարունակութիւնը կը գտնուի էջ 1, 22—2, 3 “նախ զնախնեացն... անհանձար զրուցացն (տպ. զաւրացն):

Էջ 2, 8—15 “Եւ Բելն Տիտանեան — հալածեաց զնա” ինձի կը թուի թէ յաւելուած է օտար գրէ:

Էջ 2, 14—3, 4 “Արդ այս է Հայկն — մարտիկ յոյժ” պէտք է փոխադրել էջ 3, 18 “ոխութիւն մեծ” նախադասութեան իրրեւ շարունակութիւն:

Էջ 2, 8—13 կրկնութիւն է յաջորդ էջին, եւ ոճով տարբեր անոր հոսանքէն:

Էջ 6, 25—7, 6 “Ի Դամասկոսէ ասեն գնացեալ զՄարտեան — որ խառնին յազգ Արամանեկայ” պէտք է փոխադրել էջ 6, 7

“Ասորւոց թագաւորացն ծառայութենէ” նախադասութենէն ետքը, այնպէս որ էջ 6, 23—24 “Բանդի զսոյն ճառէ ժամանակագիրն այդպէս որպէս առաջիկ կայ” նախադասութեան յաջորդէ անմիջապէս 7, 7 “Ապստամբութիւնն Պարթեւաց” խոստաբանութիւնը:

Էջ 9, 22 “Ի Միջագետս Ասորւոց” տողին շարունակութիւնն է էջ 12, 1—13 “Ջոյն ձեւ աւրինադրէ (Արշակ փոքր) զՄամիկոնէիցն տան սպարապետութիւնն (այսպէս կը կարդամ տպագրին՝ սակս ազգաց զնեղութիւնն) — Ի Կոնակայ. յայսմ տանէ յառնէ սպարապետ, (տպ. յայսմանէ այն է սպարապետ):

Էջ 10, 6—12, 1 ուրիշ գրէ յաւելուած կը թուի, կամ վասն զի ձեռագիրն հոս պակաս մ’ունէր, եւ կամ վասն զի թագաւորաց ժամանակագրութիւնը չէր համաձայնիր Մովսէս Խորենացւոյ ժամանակագրութեան հետ:

Էջ 10, 5 կը շարունակուի էջ 13, 12 “Եւ եղեւ յետ մահուանն Արտեւանայ...”:

Էջ 13, 14 “Եւ Պարթեւաց, ամս Ծ” հատուածէն ետքը թղթեր ինկած են, որով Արքայացանկը (էջ 13—21) պակաս է սկիզբէն: Արքայացանկիս վրայ պիտի խօսինք առանձին:

Էջ 30, 1 “Ապա եկն ինքն արքայն Անուշ Ըռուան Խոսրով” կը շարունակուի էջ 34, 7 “որպէս ասացի”, եւ արար պատերազմ մի մեծ Ի Մելիտինէ... մինչեւ էջին վերջը, ուր կ’աւարտի այս գլուխը:

Էջ 30, 2—34, 3 “որ զԱնդոյն կապեալ — ըստ դրաւչից իւրեանց” շարունակութիւնն է 36, 6 (վարէն) “երկրորդին Աստամ” նախադասութեան:

Էջ 32, 1 “զորդի նորա զԽոսրով” կը շարունակուի էջ 34, 4—7 “արդ վասն զի մայր Հապհոյ (իմա՝ Խոսրովու) դուստր Ասպարապետին այնորիկ — արիագոյն”:

Էջ 34, 3 “ըստ դրաւչիցն իւրեանց” կը շարունակուի էջ 36, 6 (վարէն) “Եւ զաւրս աշխարհին Հայոց”:

Էջ 34, 4—7 “արդ — արիագոյն” պէտք է փոխադրել էջ 32, 2 (սկիզբը) որուն իբր շարունակութիւն պիտի յաջորդէ “խորհուրդ արարեալ... (տէս վերը):

Էջ 34, 7 “որպէս ասացի” — շարունակութիւնն է 30, 2 հատածին (տէս վերը):

¹ Ս. Մալխասեան՝ Սերիոսի պատմութիւնը եւ Ս. Խորենացի՝ Տիգրիս 1899, էջ 101—109:

² Թուղթ 19 Ապր. 1923:

¹ Կ’ակնարկէ էջ 26—27 յիշուած արշաւանքը, ուր “գնաց Ի տեղի մի” պէտք է կարդալ “Ի Մեդիտինէ” համաձայն Ս. Մալխասեան, անդ, էջ 111:

